

Seçim Sistemleri ve Parti İçi Demokrasi: Kısa Bir Analiz^(*)

Election Systems and Intra-Party Democracy:
A Brief Analysis

Dr. Öğr. Üyesi **Ferhat USLU**^(**)
Name TURHAN^(***)

Öz

Günümüzde demokratik sistemlerin tamamına yakını “temsili demokrasi” niteliğindedir. Adından da anlaşılacağı üzere temsili demokrasiler, seçmen iradesinin temsilciler ya da milletvekilleri ile aracılığıyla kullanıldığı rejimleri ifade etmektedir. Diğer taraftan demokratik sistemlerin vazgeçilmez unsurları olarak kabul edilen siyasi partiler aynı zamanda temsili sistemin omurgasını oluşturmaktadır. Son iki yüzyıldan beri tarih sahnesinde boy gösteren siyasi partiler olmadan demokratik sistemden söz edilemez. Seçimlerde kullanılan oyların milletvekili adayları arasında paylaşılması seçim kanunlarında düzenlenmiştir. Oyların paylaşılmasına ilişkin kurallar seçim sistemlerini meydana getirmektedir. Bir ülkede benimsenen seçim sistemi, siyasi partilerdeki iç demokrasiyi ya da parti içi demokrasiyi yakından ilgilendirmektedir. Siyasi partilerin demokrasinin kurumsallaşmasında olumlu rol oynayabilmesi için, kendi içinde belirli ölçüde de olsa demokratik ilkeleri benimsemiş olması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler

Siyasi Partiler, Temsili Sistem, Milletvekili Seçimleri, Seçim Sistemleri, Parti İçi Demokrasi.

Abstract

Today, almost all democratic systems are of “representative democracy”. As the name implies, representative democracies are not meant to express regimes in which voter will is mediated by representatives or deputies. On the other hand, political parties, which are accepted as indispensable elements of democratic systems, also form the backbone of the representative system. The democratic system cannot be mentioned without the political parties that have been on the stage of history since the last two centuries. The sharing of the votes cast in the elections among the candidates for parliament is regulated by the election laws. Rules regarding the distribution of votes constitute electoral systems. The election system adopted in a country closely concerns

(*) Makalenin editörlüğe gönderildiği tarih: 18.03.2020. Birinci hakeme sevk tarihi: 18.03.2020. Raporun birinci hakemden dönüş tarihi: 23.03.2020. İkinci hakeme sevk tarihi: 18.03.2020. Raporun ikinci hakemden dönüş tarihi: 23.03.2020.

(**) Anadolu Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı, Öğretim Üyesi,
E-mail: anayasa.hukuku@hotmail.com,
Orcid Id: <http://orcid.org/0000-0002-7052-3961>

(***) Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku, Doktora Programı Öğrencisi,
E-mail: nname.turhann@gmail.com,
Orcid Id: <http://orcid.org/0000-0002-3748-3590>.

internal democracy in political parties or intra-party democracy. In order for political parties to play a positive role in the institutionalization of democracy, they must have adopted democratic principles to a certain extent within themselves.

Keywords

Political Parties, Representative System, Parliamentary Elections, Election Systems, Intra-Party Democracy.

GİRİŞ

Genel oy ilkesinin kabulü, seçmen sayısının artması vs. nedenlerle temsili demokrasinin ön plana çıkmasıyla, siyasi parti ve seçim sistemleri kavramları büyük önem kazanmıştır. Siyasi partiler ve seçim sistemleri temsili demokrasinin olmazsa olmazlarını oluşturmaktadır. Ayrıca siyasi partilerin sayıların fazla-laşmasıyla birlikte siyasi katılım da artabilmektedir.¹ Bu durum da siyasi partileri demokratik siyasi bilincin sağlanması açısından işlevsel kılmaktadır.

Gerek 1961 Anayasası'nda gerekse de 1982 Anayasası'nda demokratik hayatın vazgeçilmez unsurları olarak nitelendirilen siyasi partilerin, siyasal rejimin demokratik niteliğini sürdürmede itici rol oynayabilmesi için, kendi iç işleyişlerinde belirli ölçülerde demokratik ilkelere riayet etmeleri gerekmektedir. Bu açıdan parti içi demokrasi kavramı büyük önem arz etmektedir.

Seçmen iradesinin yasama organına yansması, temsilcilerin siyasi partiler arasında paylaştırılmasıyla doğrudan ilgilidir. Seçimlerde kullanılan oyların demokratik ilkelere uygun olarak ve orantılı olarak siyasi partiler arasında paylaştırılması temsili demokratik sistemin zorunlu unsurudur. Bu amacı temin için çok sayıda seçim sistemi ortaya çıkmıştır. Bu seçim sistemleri, ülkedeki siyasal rejimi doğrudan etkilediği gibi sistemlerin kimi dolaylı yansmaları da olabilmektedir. İşte bu dolaylı tesirlerden birisi de parti içi demokrasi üzerinde gözlemlenmektedir. Ülkedeki seçim sistemi dolaylı olarak parlamentoda kadınların temsilini, adayların seçilme yöntemlerini ve temsilcilerin siyasi parti içindeki siyasal davranışlarını etkilemektedir.

“Parti” kavramına etimolojik olarak yakından bakarsak, “siyasi parti” ya da sadece “parti” kelimesi, günümüzde kullanılmayan “fırka” kelimesinin karşılığı olduğunu anlarız ve bu kelimeler “parça”, “kısım” anlamı taşımaktadır.²

¹ Joseph LaPalombara ve Myron Weiner, “Origin&Development of Political Parties”, LaPalombara, Joseph, Weiner, Myron (edt.) *Political Parties and Political Development*, Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1966, s. 18 ve 19.

² Özkan Tikveş, *Siyasi Partiler ve Anayasa Yargısı Konusunda Mukayeseli Bir İnceleme*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 1970, 36 (1-4), s. 147.

On dokuzuncu yüzyılda, çeşitli düşünce akımları, halk kulüpleri, parlamento grupları ve felsefi dernekler bulunmakla birlikte, ABD dışındaki hiçbir ülkede günümüzde anlaşılan manada siyasi partiler tanınmamaktaydı. Tarihte ilk kez ABD’de ortaya çıkan siyasi partiler, kısa bir süre sonra Birleşik Krallık’ta da görülmeye başlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı bitiminde ise gelişmiş toplumların birçoğunda siyasi partiler faaliyet göstermeye başlamıştır.³ Ülkemize baktığımızda ise “parti” terimi 1961 Anayasası ve sonrasında yazılı metinlerde yer almaya başlamıştır.⁴

Siyasi partiler, siyasi rejimlerin günümüzde en önemli unsurlarını oluşturmaktadırlar. Demokratik bir hayat siyasi partiler olmaksızın var olamaz. Duverger, “*klasik anayasa hukukunu bilen, fakat partilerin rolünü bilmeyen bir kimse, çağdaş siyasi rejimler hakkında yanlış bir görüş sahibidir; partilerin rolünü bilen, ama anayasa hukukunu bilmeyen bir kimse ise, çağdaş rejimler hakkında eksik ama doğru görüş sahibi olur.*” demek suretiyle günümüzde siyasi partilerin ne kadar önem taşıdığını açıkça ifade etmiştir.⁵

Öğretide herkesin üzerinde anlaştığı bir siyasi parti tanımı bulunmamaktadır. Yapılan tanımlarda siyasi partilerin işlevleri, teşkilat yapıları ve iktidara gelme yöntemleri gibi farklı farklı yönlerine dikkat çekilmektedir.⁶ Özbudun’a göre siyasi partiler “*halkın desteğini sağlamak suretiyle devlet yönetimini ele geçirmeye veya sürdürmeye çalışan, sürekli ve istikrarlı bir örgüte sahip siyasi topluluklar*”dır.⁷ Odyakmaz’a göre “*belli bir siyasi program üzerinde anlaşmış kimselerin, halkın desteğini kazanıp seçimler yoluyla devlet yönetimini ve yerel yönetimleri denetlemek veya etkilemek suretiyle programlarını gerçekleştirmek için kurdukları tüzel kişiliğe sahip sürekli bir örgüttür.*”⁸ Kapani’ye göre “*bir program etrafında toplanmış, siyasi iktidarı elde etmek ya da paylaşmak amacı güden, sürekli bir örgüte sahip kurullardır.*”⁹ İba ise siyasi partileri “*seçmen desteğini alarak iktidara gelmek veya iktidarda pay sahibi olmak ya da etkilemek için yarış içinde olan sürekli bir teşkilata sahip sürekli kuruluşlar*” olarak belirtmiştir.¹⁰

³ Maurice Duverger, *Siyasal Partiler: Modern Devletteki Örgütleri ve Faaliyetleri*. (Çev: Ergun Özbudun), Ankara: Sevinç Matbaası, 1971, s. 15.

⁴ Şeref İba, *Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayınları, 2015, s. 17.

⁵ Erdoğan, Teziç, *Anayasa Hukuku Genel Esaslar*. Ankara: Beta Yayınevi, 2014, s. 376.

⁶ Ali Fuat Gökçe, *Siyasi Partilerde Parti İçi Demokrasi ve Disiplin Algısı: Türkiye. Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 2013, (9), s. 68.

⁷ Ergun Özbudun, *Siyasal Partiler*, Ankara: Sevinç Matbaası, 1974, s. 4.

⁸ Zehra Odyakmaz, *Siyasi Partilerin Kapatılması ile İlgili Hükümlerde Uyumsuzluklar ve Güçlükler. Anayasa Yargısı*, 1966, 13, s. 235.

⁹ Münci Kapani, *Politika Bilimine Giriş*. (7. Baskı), Ankara: Bilgi Yayınevi, 1995, s. 160.

¹⁰ İba, a.g.e., s. 20.

1961 Anayasası'nda siyasi parti kavramına yer verilmiş ve fakat kavramı tanımlaması yapılmamıştır. Konuyla ilgili ilk ayrıntılı düzenleme 1965 yılında kabul edilen SPK ile karşımıza çıkmaktadır. Daha sonra 1982 Anayasası döneminde 24.04.1983 tarihinde kabul edilen 2820 sayılı SPK da siyasi parti tanımına yer vermiştir. Bu tanıma göre siyasi partiler, *“Anayasa ve kanunlara uygun olarak; Cumhurbaşkanı, milletvekili ve mahalli idareler seçimleri yoluyla, tüzük ve programlarında belirlenen görüşleri doğrultusunda çalışmaları ve açık propagandaları ile milli iradenin oluşmasını sağlayarak demokratik bir Devlet ve toplum düzeni içinde ülkenin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması amacını güden ve ülke çapında faaliyet göstermek üzere teşkilatlanmış tüzel kişiliğe sahip kuruluşlardır.”*

Anayasamızda siyasi partilere ilişkin çeşitli düzenlemeler bulunmakla birlikte, siyasi parti kavramına ait bir tanım ya da açıklama bulunmamaktadır. Fakat Anayasanın 67'nci maddesinde yer alan; *“vatandaşlar, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasi parti içinde siyasi faaliyette bulunma ve halkoylamasına katılma hakkına sahiptir”* düzenlemesinden hareketle, siyasi partilerin temelinde vatandaşların bulunduğu *“siyasi faaliyette bulunma hakkı”*nın bulunduğu sonucuna ulaşılmaktadır.¹¹

En basit tanımıyla demokrasi, yönetenlerin dürüst ve serbest seçimlerle yönetilenler tarafından seçildiği rejimdir. Gelişen temsil teorisi ile seçmenler kendi adına hareket etmek üzere temsilcilere vekâlet vermektedir. Siyasi partilerin gelişmesiyle birlikte seçmenlerle temsilciler arasına üçüncü bir taraf, yani siyasi partiler girmiştir. Seçmen kendisini temsil edecek kişileri kendisi seçmektedir. Ancak bu seçimi partilerin belirlediği adaylar arasından yapmaktadır. Bu nedenle partilerin, adaylarını tespit ederken ön seçim gibi demokratik usullere bağlı kalmaları, seçmenlerin iradelerinin sağlıklı oluşması adına çok önemlidir.¹²

1982 Anayasası'nın 68/2'nci maddesinde siyasi partilerin, demokratik siyasi hayatın vazgeçilemez unsurlarından olduğu açıkça belirtilmiştir. Siyasi partilerin parti programlarına bakıldığında demokrasi ve demokratik yönetim kavramlarının altının çizilmiş olduğu, seçim kampanyalarının demokrasi üzerine kurgulandığı açıkça görülür. Bu nedenle demokrasi ile ilgili vurgulu söylemleri olan siyasi partilerin, içyapıları ve işleyişlerinde de belirli ölçüde demokratik ölçütleri uygulamaları gerekmektedir.¹³

¹¹ Kemal Gözler, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*. Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım, 2015, s. 160.

¹² Duverger, a.g.e., s. 453-454.

¹³ Gökçe, a.g.e., s. 74.

Demokrasi kavramının içselleştirilmesi için parti içi demokrasi kavramına belirli ölçüde önem verilmelidir. Bunun için de siyasal rejimlerde partiler işlevsel hale gelmeli; milli irade parlamentoya tam anlamıyla yansiyabilmeli; parti içinde demokratik bir tartışma ortamı olmalı; parti içi kararlar çoğulculuk esasına göre geniş bir katılımı alınmalı; adil, eşit ve özgür seçimlerle lider, teşkilat ve adaylar belirlenmelidir.¹⁴

Demokrasiyi özümseyip iç işleyişinde buna uygun hareket etmeyen bir siyasi partinin, devlet içerisinde demokrasinin kurumsallaşmasına herhangi bir katkısının olmayacağı açıktır. Bu sebeple parti içi demokrasi yalnızca partilerin kendi iç sorunu olarak düşünülmemelidir. Parti içi demokrasi, demokrasinin gerçekleşme şartlarından biri olarak ele alınmalı ve hem yönetenleri hem de yönetilenleri yakından ilgilendirdiği göz ardı edilmemelidir.¹⁵

Bir siyasi partide düzenli değerler sistemini ortaya koyabilmek için özümsemiş değer ve davranış kalıplarına ihtiyaç vardır. Parti içi demokrasi hırs, kavga, hakaret, yalan gibi antidemokratik ve istenmeyen durumların varlığında kendine yer edinemez. Bu nedenle partide bulunan kişi ve gruplar ortak değer ve davranışlar neticesinde demokrasiyi hâkim kılabilir.¹⁶

Toplumda demokrasinin içselleştirilmesi ve seçmenler tarafından demokrasinin benimsenmesi tüm sivil toplum örgütlerinde ve siyasi karar alma süreçlerinin ilk basamağı olan siyasi partilerde demokratik kurumsallaşmayı sağlar. Bu durum da içyapısında ve işlemlerinde demokratik ölçütler dışına çıkan siyasi partilerin seçmenlerce cezalandırılması sonucunu doğurur.¹⁷

Parti içi demokrasi sürecinin işlerlik kazanması için siyasi partilerdeki oligarşik eğilimler ile siyasi partiler üzerindeki baskı ve zorlamaların ortadan kaldırılması gerekmektedir. Ayrıca partilerin kuruluş aşamasından üyelik kısıtlarına, meclis gruplarından adayların tespit edilmesi yöntemlerine, mali düzenlemelerden disiplin konularına kadar her konu hukuki düzenlemelerle belirlenmelidir.¹⁸ Aksi durumda keyfi uygulamalar ortaya çıkabilmekte ve parti içi demokrasi zarar görebilmektedir.

Anayasanın 69'uncu maddesinin ilk fıkrasında siyasi partilerin faaliyetleri, parti içi düzenlemeleri ve çalışmalarının demokrasi ilkelerine uygun olacağı; SPK'nın "*parti içi çalışmaların demokrasi esaslarına uygun olma zorunluluğu*"

¹⁴ Suavi Tuncay (2000). *Parti İçi Demokrasi ve Türkiye*. (2. Baskı), Ankara: Gündoğan Yayınları, 2000, s. 55.

¹⁵ Murat Yanık, *Parti İçi Demokrasi*. (2. Baskı), Ankara: Adalet Yayınevi, 2013, s. 113.

¹⁶ Tuncay, 2000, a.g.e., s. 55.

¹⁷ Gökçe, a.g.e., s. 75.

¹⁸ Tuncay, a.g.e., s. 56.

başlıklı 93'üncü maddesinde “*Siyasi partilerin parti içi çalışmaları, parti yönetimi, denetimi; parti organları için yapılacak seçimler ile parti genel başkanlığına, genel merkez organlarına ve parti gruplarına alınan kararları ve yapılan eylem ve işlemleri parti tüzüğüne, parti üyeleri arasındaki eşitlik ilkesine ve demokrasi esaslarına aykırı olamaz.*” hükmü düzenlenmiştir.

Parti içi demokrasi en dar şekilde “*partinin iç işlerinde demokrasi ilkelerinin uygulanması*” olarak tanımlanabilir. Buradaki “iç işler” ifadesi partinin örgütlenmesi, hukuksal iç düzenlemeleri, yönetimi ve çalışmalarını kapsamaktadır. Partiyle ilgili tüm iş ve işlemlerde demokrasi ilkesinin temel alınması parti içi demokrasinin gereğidir.¹⁹

Daha geniş bir tanıma göre ise parti içi demokrasi “*siyasi partilerin örgüt içi düzenlerinin demokrasi esaslarına uygun hukuki düzenlemelerle sınırlarının çizilerek, partilerdeki oligarşik eğilimlerin ve baskıların ortadan kaldırılması; demokratik örgüt yapısının kurularak lider teşkilat, organlar ve adayların demokratik yöntemlerle belirlenmesi ve karar mekanizmasının tabandan tepeye oluşturulması sürecidir.*”²⁰

Tanımlarından da anlaşılacağı üzere, parti içi demokrasi kavramı demokrasi ile ilgili unsurları vurgulamaktadır. Buna göre, parti örgütü içinde farklı kesimler kendilerine yer bulabilmelidirler ve parti ile bağlantılı olan kişiler düşünce, oy ve ifade özgürlüğüne sahip olmalıdırlar. Bu sayede birbirinden farklı düşünceler parti içinde var olabilmektedir.²¹ Demokratik partilerde, düşünce temelinde oluşan gruplaşmalar doğal kabul edilir hatta sağlıklı politikalar ortaya koyabilmek ve dinamizmi koruyabilmek için bu durum özendirilir.²²

Partiler arasında muhalefet olmaksızın demokrasi kültürü yerleşemeyeceği gibi, parti içinde de durum böyledir. Gerçek demokrasilerde çoğunluk kadar muhalefet de gerekli ve önemlidir.²³

Parti içi demokrasinin gerçekleşmesi için gerekli diğer unsurlar, partinin her kademesindeki görevlinin bulunduğu yere seçimle ve belirli süre için gelmesi, seçimler yoluyla başkalarının da parti içinde görev üstlenebilmesine fırsat tanınması ve alınacak kararlar için partideki grupların katılımının sağlanması

¹⁹ Yanık, a.g.e., s. 114.

²⁰ Tuncay, a.g.e., s. 56.

²¹ Mehmet Tan, Yeter Çiçek, Hatike Koçar, Siyasi Partiler ve Türkiye’de Parti İçi Demokrasi Sorununa İlişkin Çözüm Önerileri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2016, 5 (2), s. 354.

²² Yanık, a.g.e., s. 115.

²³ Tuncay, a.g.e., s. 56.

olarak belirtilebilir. Yani, partide değişmez unsurların varlığı ile kararların tek merci tarafından alınması yerine, katılımcılığın ve örgütlenmede esnek modelin benimsenmesi gerekmektedir.²⁴

“Seçim Sistemleri ve Parti İçi Demokrasi: Kısa Bir Analiz” başlığını taşıyan bu çalışmada başlıca seçim sistemleri hakkında bilgi verilerek, bu seçim sistemleri ile parti içi demokrasi arasındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılacaktır. Daha sonra Türkiye’de uygulanan seçim sistemi ve seçim hukukumuzda yeni giren ittifak kurumu ile parti içi demokrasi ilişkisi irdelenmeye çalışılacaktır.

I. SEÇİM SİSTEMLERİ

Tuncer’in de isabetli olarak ifade ettiği gibi, Demokratik sistem, seçim kanunlarının da içinde bulunduğu üç temel dayanmaktadır: Anayasa / Seçim Yasası / Siyasî Partiler Sistemi. Demokratik sistemlerde seçim kanunlarının önemi ve siyasal sistem üzerindeki etkileri her türlü tartışmadan varestedir. Anayasayı ve kanunları yapacak ya da değiştirecek çoğunlukların bileşimi bu kanunlarla belirlenmektedir. Bu açıdan seçim kanunlarının anayasalar kadar önem taşıdığı söylenebilir. Ülkeyi kimlerin yöneteceğini de belirleyen seçim kanunları, ülkedeki siyasal partiler sistemini ve hükümetlerin oluşum biçimlerini de etkilemektedir. Uygulanan seçim sistemi bazı hallerde seçmenlerin parti tercihleri üzerinde de yönlendirici etki yapabilmektedir.²⁵ Ülkede kullanılan oyların milletvekili adayları arasında; milletvekillerinin de partiler arasında ne şekilde paylaşılacağına ilişkin kurallar kuşkusuz seçim kanunlarında düzenlenir. Seçim kanunlarındaki bütün bu kurallar ise “seçim sistemleri” kavramı ile ifade edilmektedir.

A. Seçim Sistemi Kavramı

Seçim, bir kişi ya da topluluğun, kendisine sunulan alternatifler, seçenekler arasından özgür iradesine dayanarak bir tercihte bulunması anlamına gelmektedir. Seçimdeki temel unsur yapılan tercihin özgür iradeye dayanmasıdır.²⁶ Bir hukuk terimi olarak seçim ise ilgili seçmenler tarafından, birden fazla aday arasından bir kamu görevini yerine getirecek kişi ya da kurulun belirlenmesi anlamını taşımaktadır. Bu açıklamadan hareketle kısaca yönetenlerin yönetilenler tarafından belirlendiği işlem olarak da belirtilebilir.²⁷

²⁴ Yanık, a.g.e., s. 115; Seçkin İnan, *Türkiye’de Demokrasinin Yapılanmasında Önemli Bir Unsur: Parti İçi Demokrasi*, Ankara, Gazi Üniversitesi, 2014, s. 69.

²⁵ Erol Tuncer, *Çok Partili Dönemde Seçimler ve Seçim Sistemleri*, (Çeviri) <http://www.tesav.org.tr/wp-content/uploads/2017/04/CokPartiliDonemdeSecimlerveSecimSistemleri.pdf>, 11 Ocak 2020.

²⁶ Bülent Daver, *Anayasal Yargı ve Seçim Sistemleri*, *Anayasa Yargısı*, 1988, 5, s. 11.

²⁷ Hikmet Sami Türk, *Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih*, *Anayasa Yargısı*, 2006, s. 76.

Klasik demokrasilerde seçim “temsili” ilkesinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. “Temsili rejim” olarak adlandırılan yönetim biçiminin tarihsel gelişimine bakıldığında, kralların mutlak egemenliğinin son bulması ve siyasal iktidarın aristokrasiden burjuvaziye geçmesinin kolaylaşması için geliştirildiği görülecektir. Bu sebeple, seçim olgusunun gelişmesi ile toplumsal bir sınıf olan burjuvazinin gelişip siyasal iktidara talip olması arasında ilişki bulunmaktadır.²⁸

Seçim sistemi dar ve geniş anlamda seçim sistemi olarak ikiye ayrılmaktadır. Dar anlamda seçim sistemi, çoğunluk sistemi ya da nispi temsil sistemi gibi, seçilecek olanların tespit edilmesinde izlenecek usul ve esasları ifade eder.²⁹ Seçim çevreleri, seçme ve seçilme hakkı, adaylık başvurusundan seçmenlerin oy kullanması ve sonuçların açıklanmasına kadar gerçekleştirilen tüm işlemler, bu işlemleri gerçekleştiren görevliler, seçim sürecini yöneten ve denetleyen kurullar ise geniş anlamda seçim sistemini meydana getirir. Bu nedenle geniş anlamda seçim sistemi bir ülkedeki siyasi sistemden ve özgürlükler rejiminden ayrı ele alınamaz.³⁰

Demokratik rejimlerde seçimler ve seçim sistemleri yönetim yetkisinin kaynağını oluşturur. Çok partili demokrasilerde parlamento seçimleri, belirli bir süre ülkeyi yönetecek parti ya da partiler ile muhalefet olarak denetim görevi yapacak parti ya da partilerin belirlenmesi amacıyla yapılmaktadır. Seçim sisteminin bu işlevi fayda ilkesi olarak isimlendirilmektedir. Eğer bu işleve, gerçekleşen seçim neticesinde seçilen hükümetin ülkeyi istikrar içinde yönetme imkânını bulacağı bir parlamento çoğunluğunu sağlaması olarak bakılırsa, bu ilke yönetimde istikrar ilkesi olarak isimlendirilebilir.³¹

Seçim sisteminden beklenen yalnızca istikrarı sağlaması değildir. Gerçekleştirilen seçim ile ülkede bulunan siyasi akımların parlamentoda yerini alabilmesi, çok partili demokrasinin gereklerinden birisidir. Bu nedenle seçim sistemi, seçime katılan parti ya da adayların kullanılan oylar neticesinde sahip oldukları güçlerinin parlamentoya yansımaya imkân vermelidir. İşte seçim sisteminin bu işlevine temsilde adalet ilkesi adı verilmektedir.³²

Belirtilen bu iki ilke, birbirinin karşıtı olarak işlemektedir. Bu nedenle birine ağırlık verilmesi durumunda diğeri zarar görür. Eğer temsilde adaletle ağırlık verilirse yönetimde istikrarsızlık söz konusu olabilir. İstikrar ön planda tutulursa temsilde

²⁸ Murat Güvenir, Seçim Sistemleri ve Ülkemizdeki Uygulama. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 1982, 37 (1), s. 215.

²⁹ Necmi Yüzbaşıoğlu, Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemi ve Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Nasıl Bir Seçim Sistemi, *IHF*, 1996, 55, s. 105.

³⁰ Türk, *a.g.e.*, s. 76.

³¹ Türk, *a.g.e.*, s. 77.

³² Türk, *a.g.e.*, s. 78.

adalet ilkesi bozulabilir ki bu durumda yönetenlerin meşruiyet kaynağı tartışmalı hale gelir. Bu sebeple bu ilkeleri bağdaştırmaktan ziyade, iki ilkedeki de belirli oranlarda ödün vererek orta nokta bulmak daha doğru bir yöntem olur. Demokratik rejimlerde bu ilke arasında toplumsal şartlara uygun, halkın benimseyebileceği, makul, denge sağlayan bir seçim sistemini tesis etmek çok önemli bir meseledir. Günümüzde pek çok seçim sistemi ve karma sistemlerle karşılaşmamızın nedeni de budur.³³

Genellikle seçim sistemi ile seçim işlerinin diğer ayrıntılarının anayasalarda değil seçim yasalarında düzenlendiği görülmektedir. Seçimle ilgili düzenlemeler ile toplumsal yapı, bu yapıdaki değişimler ve siyasal gelişmişlik oranı arasında çok yakın bir ilişki bulunmaktadır. Toplumsal gelişim ve değişimlere bağlı olarak seçim sistemlerinin değiştirilmesi gerekebilmektedir. Uygulamada anayasayı değiştirmek kanunları değiştirmekten daha zor olduğu için, seçimin ayrıntılarına ve bilhassa seçim sistemine ilişkin düzenlemeler anayasalarda değil seçim kanunlarında yer almaktadır.³⁴

B. Seçim Sistemleri

Uygulanacak seçim sisteminin tespit edilmesi, anayasa ya da kanun koyucunun yapacağı en önemli siyasi tercihlerden birini oluşturmaktadır. Çünkü uygulanan seçim sistemi en başta siyasi partilerin sayısı olmak üzere, ülkedeki siyasal sistemi birçok açıdan derinden etkilemektedir.³⁵ Uygulanan seçim sisteminin türü, halkın parlamentoda temsil edilmesinin içeriğini doğrudan etkilemekte, yani seçim sonuçlarına etki etmektedir.³⁶

Çok sayıda seçim sistemi bulunmasına rağmen, uygulamada ve öğretilerde başlıca iki seçim sistemi karşımıza çıkmaktadır. Bunlar; çoğunluk sistemi ve nispi (orantılı) temsil sistemidir. Ayrıca çoğunluk sistemi ile nispi temsil sisteminin birleştirilmesi ile oluşturulan karma sistemler de bulunmaktadır. Çoğunluk sisteminde yönetimde istikrar, nispi temsil sisteminde temsilde adalet ilkesi ön plana çıkmaktadır.³⁷ Çünkü çoğunluk sisteminde halkı yönetme hakkının oy kullananların çoğunluğu tarafından seçilen temsilcilere ait olduğu fikrinden hareket edilirken, nispi temsil sisteminde oy kullanan yurttaşların çoğunluğunun değil tamamının seçtiği temsilcilere ait olduğu fikri kabul edilir.³⁸

³³ Yüzbaşıoğlu, *a.g.e.*, s. 106.

³⁴ Güvenir, *a.g.e.*, s. 216.

³⁵ Ergun Özbudun, Seçim Sistemleri ve Türkiye, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1995, 44 (1), s. 521.

³⁶ Güvenir, *a.g.e.*, s. 219.

³⁷ Yüzbaşıoğlu, *a.g.e.*, s. 106.

³⁸ Güvenir, *a.g.e.*, s. 220.

1. Çoğunluk Sistemi

İsminden de anlaşılacağı üzere çoğunluk sisteminde en fazla oy alan aday seçilmiş olur. Bu temel ilke gözetilerek, sistem içerisinde farklı çeşitler geliştirilebilmektedir. Çoğunluk sistemi oldukça basit olan yapısı dolayısıyla geniş bir kullanım alanına sahiptir ve demokratik seçim uygulamalarında kullanımı çok eskilere dayanmaktadır. Zamanla toplumsal yapılar gelişip karmaşık hale geldikçe sistem de kendini geliştirmiş ve çeşitlendirmiştir.³⁹

Çoğunluk sisteminde tek partinin basit çoğunluğu elde ederek parlamentoda gereken çoğunluğa dayanan istikrarlı bir hükümet kurması genelde kolay olur. Demokratik rejimlerde bu durumun hükümet bunalımına engel olabileceği söylenebilirken, demokrasiyi özümseyememiş siyasi rejimlerde ise hükümet bunalımı partilerin çoğunluğa dayanamamalarından değil, çoğunluklarına güvenmeleri nedeniyle meydana gelebilmektedir.⁴⁰

Çoğunluk sisteminde bazen bir siyasi parti parlamentoda, ülke genelinde sağladığı çoğunluktan daha fazla çoğunluk sağlamaktadır. Bazen de aldığı oylar daha az olan bir siyasi parti parlamentoda çoğunluğu elde etmektedir.⁴¹

a. Tek İsimli-Çok İsimli Çoğunluk Sistemleri (Dar Bölge-Geniş Bölge/Listeli Çoğunluk Sistemleri)

Tek isimli seçim sisteminde ülke, parlamentoya seçilecek üye sayısı kadar eşit nüfusa sahip olan seçim çevrelerine ayrılır. Bu ayırım yapılırken coğrafi, tarihi faktörler, nüfus hareketleri ve idari sınırlar nedeniyle küçük sapsmaların olması da doğal karşılanmalıdır.⁴²

Bir seçim çevresinde uygulanan tek isimli seçim sistemi, ilgili seçim çevresinde seçime katılan her partinin tek adayının olmasını ifade eder. Bu sistemde seçim çevreleri, tek adayla temsil edildiği için küçüktür. Bu sebeple bu sisteme seçim çevrelerinin genişliği bakımından “dar bölgeli seçim sistemi” adı verilmektedir. Bu sistemde seçim çevreleri çok küçük olduğu için, seçmenler adayları yakından tanıma olanağına sahip olabilmektedirler. Bu durum, adayların belirlenmesinde parti hâkimiyetini azaltmakta ve seçmenlere büyük oranda serbestlik sağlamaktadır. Seçmen değerlendirmesini ve oy verme tercihini yaparken daha özgür olmaktadır. Ancak tek isimli çoğunluk sistemi, seçimdeki reka-

³⁹ Erem Sarıkoca, *Türkiye’de Seçim Sistemleri ve Demokrasi*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık, 2010, s. 77.

⁴⁰ Erdoğan Teziç, *Seçim Sistemleri*. Ankara: Filiz Kitabevi, 1967, s. 26.

⁴¹ Güvenir, a.g.e., s. 224.

⁴² Sarıkoca, a.g.e., s. 77.

betin partiler ve onların savunduğu fikirlerden ziyade seçim çevresinin ileri gelen kişileri arasında geçmesine sebep olabilmektedir.⁴³ Bu durum, seçimi kazanan adayların şahsi gayret ve güçleriyle seçimi kazandıkları fikrini geliştirdiği için parti disiplininin zayıflamasına neden olabilmektedir.⁴⁴

Bu sistemde seçmen ve adaylar arasında yakınlık olması ve adayın seçmenler ile seçim çevresini tanınması olumlu olmakla birlikte, bu durum seçilen adayların bölgesel eğilimlerle hareket etmesine ve seçmenlerinin şahsi sorunlarını takip etmesine neden olabilmektedir.⁴⁵

Çok isimli çoğunluk sistemi, her seçim çevresinde birden çok adayın seçildiği çoğunluk sistemidir. Seçim çevreleri mülki sınırlarla, örneğin il sınırlarıyla örtüşebilmektedir. Seçim çevreleri geniş olduğu için bu sisteme seçim çevrelerinin genişliği bakımından “geniş bölgeli seçim sistemi” adı verilmektedir. Çok isimli çoğunluk sisteminde genelde seçmenler, adayların isimlerini içeren listelerle karşı karşıya kaldıkları için sisteme “liste usulü çoğunluk sistemi” de denilmektedir. Seçmenler kendilerine sunulan aday listeleri üzerinde değişiklik yapmadan hazırlanan haliyle kabul etmek durumunda kalırlarsa “kapalı (bloke) liste”; listedeki adaylardan bir kısmını değiştirip bağımsız adayların ya da diğer parti adaylarının ismini yazabilme imkânına sahip olurlarsa “karma liste” söz konusu olur.⁴⁶

Liste usulü çoğunluk sisteminde “eksik temsil” bakımından tek isimli çoğunluk sisteminden çok daha fazla adaletsiz sonuçlar doğduğu görülmüştür. Bu nedenle, günümüz demokratik rejimlerinde neredeyse tamamen terkedilmiştir.⁴⁷

b. Basit Çoğunluk-Salt Çoğunluk Sistemleri (Tek Turlu-İki Turlu Çoğunluk Sistemleri)

Basit ya da nispi çoğunluk sisteminde, kullanılan oyların basit çoğunluğunu sağlayan aday ya da adaylar seçimi kazanmış olur. Burada aday ya da adayların en yüksek oy sayısına ulaşması yeterli olup, belirli bir oy oranına ulaşp ulaşmadığına bakılmaksızın seçilmesi söz konusudur.⁴⁸ Bu sistemde kazananın belirlenmesi için seçmenlerin bir defa oy kullanması yeterli olduğu için yani seçim bir oylama ya da bir turda tamamlandığı için sisteme “tek turlu çoğunluk sistemi” de denmektedir.⁴⁹

⁴³ Teziç, *Seçim Sistemleri*, s. 23-24.

⁴⁴ Yüzbaşıoğlu, *a.g.e.*, s. 107

⁴⁵ Türk, *a.g.e.*, s. 83.

⁴⁶ Türk, *a.g.e.*, s. 79-80.

⁴⁷ Yüzbaşıoğlu, *a.g.e.*, s. 111.

⁴⁸ Sarıkoca, *a.g.e.*, s. 77-78.

⁴⁹ Türk, *a.g.e.*, s. 80.

Tek turlu çoğunluk sisteminde seçmenler oylarının boşa gitmemesi amacıyla iki büyük partiye oy verdiği için, siyasal hayatta iki büyük partinin egemen olduğu görülür. Bu nedenle de üçüncü bir parti iktidar yarışına ağırlığını koymakta zorlanır.⁵⁰ Bu sistemde genelde bir partinin çoğunluğu elde etmesi kolay olduğundan, istikrar ön planda bulunur. İstisnai durumlar dışında parlamentoda hükümet kuracak bir çoğunluk sağlanır.⁵¹

Salt çoğunluk sistemi, seçime katılan aday ya da adayların seçilebilmek için geçerli oyların salt (mutlak) çoğunluğunu almalarını gerektiren bir seçim sistemidir. Yani kullanılan geçerli oyların yarısından bir fazlasını kazanan aday ya da adaylar birinci turda seçimi kazanmaktadırlar. Genellikle ilk turda seçilebilmek için ek başka bir şart da belirlenmektedir. Örneğin Fransa'da ilk turda seçilebilmek için kullanılan geçerli oyların salt çoğunluğunu alan aday, kazanabilmek için aynı zamanda kayıtlı seçmenlerin en az dörtte birinin de oyunu almalıdır. Böylelikle seçime katılma oranı çok düşük olursa, düşük seçime katılma oranından faydalanılarak ilk turda salt çoğunlukla seçimin kazanılması engellenmiş olur. Eğer seçim ikinci tura kalırsa, seçimin kazanılabilmesi için bu defa kullanılan geçerli oyların basit çoğunluğunu almak yeterli olur, mutlak çoğunluk aranmaz.⁵²

Belirtmek gerekir ki, ikinci tur seçimlerine katılmak için, adayların ilk turda belirli bir oy oranına ulaşmaları gerekir. Aranan bu oran, ülke uygulamalarına göre farklılık gösterir. Örneğin Fransa'da ikinci tura katılabilmek için ilk turda kullanılan geçerli oyların yüzde on iki buçüğünü almak aranmaktadır.⁵³

Salt çoğunluk sisteminde seçimler salt çoğunluğun elde edileceği seçim çevreleri bakımından ilk oylamada sonuçlanırken, diğer seçim çevrelerinde ise ikinci oylamada sonuca ulaşılacaktır. Ülke genelinde seçimin iki tur veya iki oylamada tamamlanması nedeniyle, bu sisteme “iki turlu çoğunluk sistemi” adı da verilmektedir.⁵⁴

Bu sistemde birbirlerine yakın görüşteki partilerin kendi aralarında bloklaşması kolay olur. Bu durumda hükümet kurmak ve istikrarı sağlamak kolaylaştığı gibi, sağ ve solda bloklaşabilen çok partili siyasi hayat karşımıza çıkar. İkinci tur genel olarak partiler arasında pazarlık ve anlaşmalara dayandığı için kutuplaşmalar, beklenmedik ittifaklar ve başka adaylar lehine çekilmeler de meydana gelebilmektedir.⁵⁵

⁵⁰ Yüzbaşıoğlu, a.g.e., s. 107.

⁵¹ Yüzbaşıoğlu, a.g.e., s. 107.

⁵² Teziç, *Seçim Sistemleri*, s. 30.

⁵³ Sarıkoca, a.g.e., s. 81.

⁵⁴ Türk, a.g.e., s. 80-81.

⁵⁵ Yüzbaşıoğlu, a.g.e., s. 109.

Belirtilen çoğunluk seçim sistemleri bağımsız olarak değil; tek isimli ve çok isimli çoğunluk sistemleri ile basit çoğunluk ve mutlak çoğunluk sistemleri birlikte, birbirini tamamlayacak şekilde çeşitli varyasyonlar oluşturularak kullanılır.⁵⁶

2. Nispi Temsil Sistemi

Nispi temsil sistemi, çoğunluk sisteminin belirtilen adaletsiz sonuçlarını ortadan kaldırmak için geliştirilmiştir.⁵⁷ Bu sistemde ön planda tutulan amaç, siyasi partilerin parlamentoda güçleri oranında temsil edilmesinin sağlanmasıdır. Bu sistemde toplumda var olan siyasi görüşler parlamentoda güçleri nispetinde var olacaktır. Bu nedenle nispi temsil sistemi temsilde adalete öncelik vermektedir. Sistemde doğal olarak geniş bölge seçim çevreleri uygulanır.⁵⁸

Nispi temsil sisteminde farklı görüşler yasam zemininde temsil edilme olanağı bulmakla birlikte bu durum uzun vadede ülkedeki siyasi partilerin sayılarının artmasına ve mevcut partilerin kendi içlerinde bölünmelerine neden olur. Ayrıca bu sistemde çoğunluğa dayalı istikrarlı bir hükümet kurulması zor olabilmekte, koalisyon hükümetleri ile sık sık karşılaşmaktadır. Uzlaşma kültürünün olması ülkede siyasal bunalımlar doğmasına neden olabilmektedir.⁵⁹

Sistemde temsilcilerin siyasi partiler arasında adil bir biçimde ne şekilde dağıtılacağı en önemli sorun olduğundan, bu amacı gerçekleştirmeye yönelik birçok yöntem ortaya konmuştur. Günümüzde üç yüze yakın nispi temsil uygulamasından bahsedilmektedir. Bu yöntemlerin üç temel özelliği göze çarpmaktadır. Bunlar; seçim çevrelerinin birden fazla temsilci çıkaracak şekilde düzenlenmesi, partilerin adaylarını listeler halinde sunmaları ve seçimlerin tek turlu yapılmasıdır.⁶⁰

Nispi temsil sisteminin çok farklı uygulama yöntemleri olması nedeniyle, çalışmamızda yaygın olarak kullanılan şekillerine değinilecektir.

a. Çevre Seçim Sayısı (Seçim Kotası)

Nispi temsil sistemlerinin bir kısmında nispileği hesaplamak için yapılacak ilk iş, çevre seçim sayısını (seçim kotası-hare kotası) tespit etmektir. Bu sayı seçim çevresinde kullanılan toplam geçerli oy sayısının, o seçim çevresinden çıkacak temsilci sayısına bölünmesiyle bulunur.⁶¹

⁵⁶ Türk, *a.g.e.*, s. 80.

⁵⁷ Teziç, *Seçim Sistemleri*, s. 32.

⁵⁸ Yüzbaşıoğlu, *a.g.e.*, s. 111.

⁵⁹ Teziç, *Seçim Sistemleri* s. 95-96.

⁶⁰ TBMM, "Nispi Temsil Sistemi", Kasım-Aralık-Ocak 1998, 1999, 65. sayı, s. 21.

⁶¹ İba, *a.g.e.*, s. 139.

Çevre seçim sayısı tek başına partiler arasındaki temsilci dağılımını gösteren bir sayı değildir. Bu dağılımı bulabilmek için ilk bölme işleminden sonra, her parti için yapılacak bölme ile her bir siyasi partinin aldığı toplam oyda seçim çevresi sayısının kaç defa olduğu bulunacaktır. Bu sayının bulunabilmesi için, siyasi partilerin aldığı oyların seçim çevresi sayısına bölünmesi gerekmektedir. Bu işlemlerle partilerin doğrudan kazanmış oldukları sandalye sayıları bulunmuş olacaktır, ancak birtakım oylar artık (bakiye) oy olarak değerlendirme dışı kalacaktır. İşte bu aşamada artık oy olasılığını ortadan kaldıracak, bu olasılığı en aza indirecek veya bu oyların seçim çevresi içinde ya da ülke genelinde oluşturulacak seçim çevresinde değerlendirilmesini sağlayacak bir kısım ek yöntemlere başvurulur.⁶²

Belirtmek gerekir ki, nispi seçim sistemlerinde artık oy sorununun meydana gelmediği “değişmez (sabit) tek sayı” yöntemi de bulunmaktadır. Bu yöntemde seçilecek temsilci sayısı önceden tespit edilmez. Seçimden önce sabit bir oy sayısı belirlenir ve belirlenen bu sayının her katı için bir temsilcilik kazanılacağı öngörülür. Bu belirleme yapıldıktan sonra siyasi partilerin kalan artık oyları değerlendirmeye alınmaz.⁶³

b. Artık Oyların Değerlendirilmesi

Nispi temsil sisteminde artık oyların değerlendirilmesine yönelik iki yol bulunmaktadır. İlkinde artık oylar seçim çevreleri içinde, ikincisinde ülke çapında değerlendirilir.

Bakiye oyları seçim çevreleri içinde çözmeye yönelik iki sistem vardır. Birincisi olan en yüksek artık sisteminde, açıkta kalan temsilcilikler artık oyların büyüklüklerine göre siyasi partilere dağıtılır. Bu sistem küçük partilerin parlamentoda temsili bakımından elverişlidir. İkincisi en yüksek ortalama sistemidir. Bu sistemde amaç, açıkta kalan temsilciliklerin mümkün olduğu kadar yüksek seçmeni temsil edecek şekilde doldurulmasıdır. Bunu sağlamak üzere, ilk olarak partilerin aldıkları toplam oylar, elde ettikleri temsilcilik sayısına bir eklenerek bölünür. Çıkan ortalamalar büyüklük sırasına konular. Birden fazla sandalye boş kalmışsa ortalamalarının büyüklük sıralarına göre partiler o sandalyeleri kazanmış olurlar. Bu sistem en fazla oyu almış siyasi partiler lehinedir.⁶⁴

Seçim çevresindeki oyların ülke genelinde değerlendirilmesi ulusal artık (milli bakiye) sistemidir. Burada her partinin artık oyları, seçimin yapıldığı se-

⁶² Türk, *a.g.e.*, s. 86-87.

⁶³ Ali Akyıldız, *Demokrasinin Sayılarla Sınavı: Seçim Sistemleri, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 2016, (7), s. 134.

⁶⁴ Teziç, *Seçim Sistemleri*, s. 35-37.

çim çevrelerinin tamamını içine alan “milli seçim çevresi” içinde toplanır. Bu sayı açık kalan temsilcilik sayısına bölünür ve “milli seçim sayısı” elde edilir. Daha sonra her partinin artık oyları milli seçim sayısına bölünerek boş kalan temsilcilikler de partiler arasında bölüştürülür. Eğer yine doldurulamayan temsilcilikler kalırsa, kalan artık oyların büyüklük sırasına göre doldurulur.⁶⁵

c. Nispiliği Aritmetik Büyüklük Sırasında Arayan Sistemler

Nispi temsil sistemlerinin bir kısmı, her bir partinin kazandığı toplam geçerli oyla ilgili olarak bir aritmetik dizi oluşturacak sayılar elde ederek payların büyüklük sırasına göre temsilcilerin tahsisini gerçekleştirir. Bu sistemlerde artık oy sorunu meydana gelmez.⁶⁶

Nispiliği aritmetik büyüklük sırasında arayan sistemlerden en yaygın olarak kullanılanı d'Hondt sistemidir. Bu sistemde partilerin almış olduğu toplam geçerli oylar, partilerin seçim çevresinde çıkaracağı temsilci sayısına ulaşıncaya kadar birden başlayarak sırasıyla bölünür. Bu işlem sonucu oluşan paydalar büyüklük sıralarına göre, seçim çevresinde çıkarılacak temsilci sayısına kadar sıralanır ve bu dizimdeki paydaların ait olduğu siyasi partilerin temsilcileri seçilmiş olur. Bu sistem büyük partiler lehine yüzde beş ile on oranında fayda sağlamaktadır.⁶⁷ Bu sistem en yüksek ortalama sistemi ile ulaşılmak istenen sonucu daha kolay bir şekilde vermektedir.⁶⁸

Sainte Laque adı verilen bir diğer aritmetik büyüklük sırasına göre ise, partilerin almış olduğu oylar birden başlayarak tek sayılara bölünür. Devamında burada da d'Hondt sisteminde yapılan uygulama yapılır. Bu sistem klasik d'Hondt sisteminin küçük partiler bakımından adaletsizlik doğurduğu düşüncesinden hareket edilerek geliştirilmiştir. İskandinav ülkelerinde Sainte Laque sistemi, çok küçük partilerin parlamentoya girmesine engel olunması amacıyla, ilk bölen 1.4 olacak şekilde revize edilerek uygulanmaktadır.⁶⁹

II. UYGULANAN SEÇİM SİSTEMİ İLE PARTİ İÇİ DEMOKRASİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

A. Genel Olarak

Çağdaş demokrasinin en önemli unsurlarından olan seçim ile parti kavramları arasında çok yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Bir taraftan seçimler parti sis-

⁶⁵ Türk, a.g.e., s. 89.

⁶⁶ Türk, a.g.e., s. 90.

⁶⁷ Yüzbaşıoğlu, a.g.e., s. 112.

⁶⁸ Teziç, *Seçim Sistemleri*, s. 37.

⁶⁹ Türk, a.g.e., s. 91-92.

temlerini etkilerken bir taraftan da partiler seçim reformlarının yapıldığı dönemlerde gelişmişlerdir.⁷⁰ Fakat uygulanan seçim sistemlerinin parti içi demokrasi kavramına etkisi doğrudan değil dolaylı şekilde olmaktadır. Çünkü siyasi partilerin kendi iç işleyişlerinde kabul edecekleri düzenlemeler, bir siyasal sistemde tercih edilen seçim sistemi ile örtüşmek zorunda değildir. Örneğin bir seçim sisteminde kadınların parlamentoda temsili zorlaştırılmış olsa da partiler kendi içlerinde getirecekleri düzenlemelerle kadın temsilcilerin sayısını artırabilir, seçim sistemi bu durumu engeller mahiyette değildir.⁷¹

Seçim sistemlerinin parti içi demokrasiyi etkilemekteki rolü genel olarak parlamentonun oluşumu ve aday belirleme yöntemleri ile temsilcilerin parti içindeki siyasal tavır ve tutumları konusunda belirleyici olmaktadır.⁷²

Seçim çevresinin büyüklüğü, partilerin temsilci adaylarını tespit etmedeki etkileri bakımından çok önemlidir. Seçim çevresi küçük olduğu oranda, seçmenlerin adayları şahsen tanıma ve onlarla kişisel temasta bulunma olanakları artar. Seçim çevresi büyüdükçe ise bu durumun aksi gündeme gelir. Küçük seçim çevrelerinde mücadele kişiler arasında geçmekteyken, büyük seçim çevrelerinde siyasi aidiyetler rekabet halinde olur. Bu nedenle seçim çevreleri büyüdükçe partilerin adayları tespit etmedeki oligarşik eğilimlerinde rahatlıkla artış gözlenebilir. Genelde liste usulünde geniş seçim çevreleri, tek isimli seçim sistemlerinde dar seçim çevreleri gözleendiği için, aynı durum burada da söz konusu olur.⁷³

Seçim giderleri de seçim çevresinin büyüklüğüne bağlı olarak partilerin adayları belirlemedeki rollerine etki etmektedir. Küçük seçim çevrelerinde seçim giderleri daha az olduğu için adaylar partiler tarafından desteklenmese bile, bu giderleri kendileri karşılayabilme şansına sahipken büyük seçim çevrelerinde giderleri ancak partiler karşılayabilir. Bu nedenle adayların partiler tarafından desteklenmesi bir gereklilik olarak karşımıza çıkar.⁷⁴

Seçim sisteminin parti içi demokrasi üzerindeki etkilerinden birisi, kadınların parlamentoda temsiliyle ilgilidir. Yapısı gereği listeli yöntem olan nispi seçim sisteminde birden fazla temsilci, partinin listelerinde yer alabilmektedir. Böyle bir liste usulünün olması, partilerin temsilci adaylarına ait listeleri hazır-

⁷⁰ Yanık, a.g.e., s. 126.

⁷¹ Erdoğan Günel, *Türkiye'de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2005, s. 56.

⁷² Tevfik Sönmez Küçük, *Parti İçi Demokrasi*, İstanbul, On İki Levha Yayınevi, 2015, s. 248.

⁷³ Duverger, a.g.e., s. 458-459.

⁷⁴ Duverger, a.g.e., s. 459.

larken her seçim bölgesinde en az bir kadın aday belirlemelerini kolaylaştırır. Küçük olan seçim çevrelerinde listelerde kadın adayların bulunup bulunmadığı dikkat çekici olacağından, bu durum siyasi partileri kadın kotası uygulama bakımından teşvik edici olur. Fakat nispeten büyük olan seçim çevrelerinde, seçmenler adaylara göre değil parti politikalarına göre oy kullanma eğiliminde olduklarından, listelerde kadın adayların bulunup bulunmadığı dikkat çekici olmayabilir. Nispi seçim sisteminde olduğu gibi, listeli çoğunluk sistemleri de, belirtilen şekilde kadın adayların parlamentoya girmesini kolaylaştırıcı etkiye sahiptir.⁷⁵

Bir görüşe göre; çoğunluk sisteminde genel olarak aday belirlemede parti merkezinin baskın olduğu görülmektedir. Özellikle tek isimli-tek turlu çoğunluk sistemi iki partili siyasi hayatı doğurduğu için, seçmenler kendilerine sunulan iki büyük partiden birini seçmek durumunda kalmaktadırlar. Bu durumda da seçmenlerin kişi ya da parti seçme konusundaki serbestileri zedelenmektedir.⁷⁶ Diğer görüşe göre ise, tek isimli-tek turlu çoğunluk sisteminde partiler değil adayın şahsi özellikleri ve seçmenle kurduğu ilişki ön plana çıkacağından, partiler aday belirleme sürecinde yerel seçmendeki eğilimleri de göz önünde bulundurmaya zorunda kalır.⁷⁷

İki turlu çoğunluk sistemlerinde, adayların ilk turda mutlak çoğunluğa ulaşması oldukça güç olduğundan, siyasi partilerin desteğine ihtiyaç duyarlar. Bu da adayların parti merkezince tespit edilmesinin yolunu açar.⁷⁸ Ayrıca ikinci turda partiler arasında koalisyonlar ve birbirleri lehine çekilmeler görülebildiği için bu durum da partilerin baskınlığını artırabilmektedir.⁷⁹

Nispi temsil sisteminde genelde geniş seçim çevreleri söz konusu olduğu için, kural olarak partilerin adayları belirlemedeki rolleri büyük olur. Partiler aday belirlemede dışarıdan zorlayıcı bir etkiyle karşılaşmazlar. Bu durum da katılımcılığa değil örgütlerin hâkimiyetine vurgu yapar. Fakat seçmenler aday listelerinde değişiklik yapabilmeye şansına sahip olurlarsa, adayların şahsi özellikleri önem kazanır ve partiler aday tespitinde belirli bir yönde hareket etme durumunda kalabilirler. Bu nedenle blok liste yönteminde seçmenlerin adayların tespitinde söz sahibi olma imkânları kısıtlıdır.⁸⁰ Yine de çoğunluk sistemlerine

⁷⁵ Küçük, *a.g.e.*, s. 250-253.

⁷⁶ Duverger, *a.g.e.*, s. 460-461.

⁷⁷ Küçük, *a.g.e.*, s. 267.

⁷⁸ Küçük, *a.g.e.*, s. 276.

⁷⁹ Tuncay, *a.g.e.*, s. 86.

⁸⁰ Küçük, *a.g.e.*, s. 258-259.; Faruk Bilir, *Siyasi Partilerde Parlamento Adaylarının Belirlenmesi (Karşılaştırmalı Bir İnceleme)*, Ankara, Yetkin Yayınları, 2007, s. 193.

nazaran nispi temsil sistemlerinin oluşturduğu çok partili siyasal hayatta parti içi demokrasinin boyutlarının daha geniş olduğunu söylemek yanlış olmaz.⁸¹

Seçmenlerin sunulan listelerdeki adayların sıralarını değiştirme imkânına sahip olduğu tercihli oy yöntemi, aday tespitinde adayın kişisel özellikleri ile aday seçmen arasındaki ilişkiyi ön plana çıkarır. Bu nedenle parti merkezinden ziyade yerel teşkilatlar aday belirlenmesinde etkin rol oynar. Fakat her durumda adayların yerel teşkilatlar tarafından belirlenmesinin parti içi demokrasiye işlerlik kazandıracağını söylemek de doğru olmaz. Çünkü bu durumda da yerel teşkilatların katılımcı usuller kullanmak yerine kendi hâkimiyetlerine neden olabilir.⁸²

Karma liste usulünde seçmenler kendilerine sunulan listelerdeki isimleri çikarma ve yerlerine başka parti adaylarını yazma olanağına sahip olurlar. Listelerde bulunacak aday sayısı, ilgili seçim çevresinden seçilecek aday sayısını aşamaz. Bu durum da şüphesiz seçmenlerin oy kullanırken adayların özelliklerini dikkate alacağı sonucuna götürür. Ancak nispi temsilde parti programları ön planda olduğu için, karma liste usulünün uygulanması bu sistem ile bağdaşmaktadır. Bu nedenle uygulamada nispi temsil sistemini benimseyen ülkelerde karma liste usulüne rastlanmamaktadır.⁸³

Seçim sistemlerinin parti içi demokrasi bağlamında temsilcilerin davranışlarına olan etkisi ise, partilerin aday belirlemedeki oligarşik eğilimleri ile bağlantılıdır. Yani partiler bu belirleme konusunda baskın oldukları ölçüde adayların kişisel fikirlerini belirtebilme imkânı azalmakta ve kendilerini parti merkez organlarına koşulsuz bağlı hissetmektedirler. Bu bağlamda aday belirleme usulü olarak ön seçimin kabul edilmesi parti içi demokrasi kavramının uygulamaya geçmesine fayda sağlayacaktır.

Parti içi demokrasi bakımından seçim güvenliği de büyük önem arz etmektedir. Hiç şüphesiz demokrasinin yaşayabilmesi ve seçmen iradesinin parlamentoya yansiyabilmesi için seçim güvenliği vazgeçilmez bir unsurdur.⁸⁴

B. Türkiye'de Durum

Parlamento seçimleri ülkemizde ilk kez Osmanlı Devleti döneminde 1877 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu tarih erken gibi görünse de, Osmanlı Devleti döneminde hiçbir zaman düzenli seçim yapılamamıştır.⁸⁵

⁸¹ Tuncay, *a.g.e.*, s. 86.

⁸² Küçük, *a.g.e.*, s. 262.

⁸³ Teziç, *Seçim Sistemleri*, s. 50-51.

⁸⁴ Yanık, *a.g.e.*, s. 129.

Ülkemizde 1943 yılına kadar iki dereceli seçim yöntemi, 1957 yılına kadar liste usulü çoğunluk sistemi, 1977 yılına kadar nispi temsil sistemi, 1983 seçimlerinde çifte barajlı d'Hondt sistemi, 1987 ve 1991 seçimlerinde çifte barajlı d'Hondt ve kontenjan sistemi uygulanmıştır.⁸⁶

Ülkemizde uygulanan seçim sistemleri tabloda şu şekilde gösterilebilir:⁸⁷

Seçim Yılı	Uygulanan Sistem
1946	Liste Usulü Çoğunluk
1950	Liste Usulü Çoğunluk
1954	Liste Usulü Çoğunluk

⁸⁵ Sarıkoca, a.g.e., s. 132.

⁸⁶ İba, a.g.e., s. 153.

⁸⁷ Tablo, "BBC, "Türkiye'de 1946'dan bugüne seçim sistemleri", 18 Mart 2018, (Çevrimiçi) <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41981590>, 18 Şubat 2020." künye bilgili kaynaktan aynen alıntılanmıştır.

- **"Liste Usulü Çoğunluk Sistemi:** Çok partili ilk seçimlerden 27 Mayıs 1960 darbesine kadar bu sistem uygulandı. Buna göre, her bir seçim çevresi için partiler kendi milletvekili listelerini hazırlıyor ve bir bölgede en yüksek oyu alan partinin listesi kazanmış oluyordu. Türkiye'de uygulaması sırasında her il bir seçim çevresi olarak kabul edilmişti. Bu sisteme en çok büyük partilere büyük avantaj sağladığı eleştirisi yöneltiliyordu.
- **Milli Bakiye:** Yalnızca 1965 seçimlerinde uygulandı. Bu sistem kapsamında, seçim bölgelerinde sonuçlara yansımayan oylar toplanarak, tüm Türkiye genelinde partilere göre dağıtılıyordu. Böylece Türkiye genelinde az oy alan partiler de milletvekili çıkarmayı başarmıştı. Yüzde 3'e yakın oy alan Türkiye İşçi Partisi (TİP) 15; yüzde 2,24 oy alan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) de 11 milletvekili çıkarmıştı. Bu sistemin en büyük avantajı olarak küçük partilerin de temsil edilmesi gösteriliyor. Sisteme yönelik en büyük eleştiri, hükümet kurulması sürecinde partilerin uzlaşmacı davranmaması halinde istikrarsızlık riskini doğurması.
- **D'Hondt Sistemi:** Belçikalı matematikçi Victor D'Hondt tarafından geliştirilen ve nispi temsil oranlarını belirleyen sistem. Türkiye'de 1965 seçimleri hariç, 1961 yılından bu yana bu sistem uygulanıyor. D'Hondt Sistemi'nde bir seçim bölgesinde partilerin aldığı oy miktarı, o bölgenin milletvekili sayısına ulaşana kadar 1'den başlayarak bölünüyor. Partilerin bu bölünmelerle elde ettikleri sayılar en çoktan en aza diziliyor ve milletvekili sayısı dağıtılıyor. Bu hesaplama, bölgedeki milletvekili sayısına ulaşılana kadar devam ediyor. D'Hondt Sistemi de kendi içinde ülke veya bölge barajlı ve barajsız olmak üzere üçe ayrılıyor:
- **Barajsız:** Burada başka kriterlere girmeden, bölünme yoluyla elde edilen oy miktarlarına göre dağılım yapılıyor:
- **Bölge Barajı:** Her seçim çevresinde bir partinin milletvekili çıkarabilmesi için oy sayısı, oranı ya da ondalık birim olarak bir baraj belirleniyor ve bunun altında kalan partiler hesaplamaya dahil edilmiyor.
- **Ülke Barajı:** Ülke genelinde oy oranı belli bir düzeyin altında kalan partiler ve yeni düzenlemeyle ittifaklar milletvekili çıkaramıyor. Türkiye'de şu an yüzde 10 ülke barajıyla birlikte D'Hont Nispi Temsil Sistemi uygulanıyor." Bkz.: BBC, "Türkiye'de 1946'dan bugüne seçim sistemleri", 18 Mart 2018, (Çevrimiçi) <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41981590>, 18 Şubat 2020.

Seçim Yılı	Uygulanan Sistem
1957	Liste Usulü Çoğunluk
1961	D'Hondt Sistemi - Çevre Barajlı
1965	Milli Bakiye
1969	D'Hondt Sistemi - Barajsız
1973	D'Hondt Sistemi - Barajsız
1977	D'Hondt Sistemi - Barajsız
1983	D'Hondt Sistemi - Çift Barajlı (Ülke ve Bölge)
1987	D'Hondt Sistemi - Çift Barajlı + Kontenjan
1991	D'Hondt Sistemi - Çift Barajlı + Kontenjan
1995	D'Hondt Sistemi - Ülke Barajlı
1999	D'Hondt Sistemi - Ülke Barajlı
2002	D'Hondt Sistemi - Ülke Barajlı
2007	D'Hondt Sistemi - Ülke Barajlı
2011	D'Hondt Sistemi - Ülke Barajlı
7 Haziran 2015	D'Hondt Sistemi - Ülke Barajlı
1 Kasım 2015	D'Hondt Sistemi - Ülke Barajlı

24 Haziran 2018 tarihli Milletvekili Genel Seçimleri'nde de D'Hondt Sistemi (Yüzde On Ülke Barajlı) uygulanmıştır.

1982 Anayasasının kabulünden sonra kabul edilen 2839 sayılı seçim kanununda seçim sistemi olarak, siyasal istikrarı sağlamak amacıyla çevre barajıyla birlikte yüzde on ülke barajını öngören d'Hondt sistemi kabul edilmiştir. Buna göre adayların seçilebilmesi için ilk olarak aday oldukları siyasi partilerin ülke genelinde aldığı oy oranı yüzde onun üzerinde olmalı, ikinci olarak adayların da kendi seçim çevrelerinde uygulanan çevre barajını geçmesi gerekmektedir. 1995 yılında gerçekleşen seçimlerden önce çifte barajlı d'Hondt sistemi terk edilmiş,

yerine yüzde on ülke barajlı d'Hondt sistemi getirilmiştir. Bu sistem günümüzde de uygulanan seçim sistemidir.⁸⁸

Nispi temsil sisteminde partilerin merkez organlarının, adayları tespit etmedeki ağırlığı fazla olduğu için, adayların şahsi özelliklerinden ziyade partilerin kurumsal kimliği ön planda olmaktadır. Fakat bu durum seçim çevrelerinin büyüklüğünden etkilenmektedir. Buna göre, nispi temsilde seçim çevresi büyük olduğu oranda adayların seçmen tarafından tanınırlığı ve buna göre değerlendirilmesi imkânı azaltmaktadır. Küçük seçim çevrelerinde ise genelde adaylar ile seçmenler arasında kişisel ilişkiler kurulabildiği için, parti merkezinin hegemonyası azalabilmekte ve parti içi demokrasi işlerlik kazanabilmektedir.⁸⁹

2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'nun dördüncü maddesine göre çıkaracağı milletvekili sayısı on sekize kadar olan iller bir seçim çevresi olarak değerlendirilmektedir. Eğer iller, on dokuz ile otuz beş arasında milletvekili çıkaracaksa iki; otuz altı ve daha fazla milletvekili çıkaracaksa üç seçim çevresine bölünür. Sözgelimi Yüksek Seçim Kurulu'nun 05.03.2020 tarihli ve 163 sayılı Kararıyla 2019 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına göre 2020 yılında bir seçim olması durumunda Ankara ve İstanbul üç, İzmir ve Bursa iki, bu iller dışındaki tüm iller bir seçim çevresi olarak kabul edilmiştir. Bir seçim çevresini oluşturan illerden bir tanesi bir, on bir tanesi iki, kalanı üç ya da daha fazla temsilci çıkarmaktadır.⁹⁰

Üç ya da daha fazla temsilci çıkaran iller kural olarak nispi temsil sisteminin tipik özelliklerine sahip oldukları için, buralarda parti içi demokrasi aleyhine partilerin etkilerinin arttığı ve adayların kişisel niteliklerinin seçimi kazanmada belirleyici olmayacağı, partiye bağlı hareket edecekleri söylenebilir.⁹¹

Yüzde on olarak uygulanan seçim barajı, ülkemizde seçim hukukunun en önemli meselelerinden olduğu gibi, parti içi demokrasiyi de etkilemektedir.⁹² Aslında iki temsilcinin seçildiği seçim çevrelerinde, nispi temsil sistemi tek isimli tek turlu çoğunluk sistemine yaklaşmaktadır. Burada her ne kadar bir değil iki aday seçilmekteyse de adayların özelliklerinin seçmen davranışları bakımından bir etki doğurduğu belirtilebilir. Fakat ülkemizde uygulanan seçim barajı yüzde on olduğu için, seçmenler adayların kişisel özelliklerini ve onlarla

⁸⁸ Sarıkoca, *a.g.e.*, s. 204-211.

⁸⁹ Küçük, *a.g.e.*, s. 478.

⁹⁰ Bkz.: YSK., K.T., 05.03.2020, S. 163, R.G., T., 17.03.2020, S. 31071, (Çevrimiçi) <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/03/20200317-9.pdf>, 17 Mart 2020.

⁹¹ Küçük, *a.g.e.*, s. 479.

⁹² İba, *a.g.e.*, s. 182.

kurdukları şahsi ilişkileri dikkate alsalar da barajı geçemeyecek partilerin adaylarının seçilemeyeceklerini bildikleri için, oylarını barajı geçebileceğini düşündükleri ve dünya görüşünü kendilerine yakın buldukları büyük partilerden yana kullanma eğiliminde olacaklardır. Bu da doğal olarak parti içi demokrasinin uygulanması adına olumsuz bir durumdur.⁹³

Ülkemizde blok liste yöntemi uygulanmaktadır. Bu yöntem parti merkez yönetimlerinin oligarşik eğilimlerini artırmakta, parti içi demokrasi kavramını olumsuz yönde etkilemektedir. Ön seçim olmaksızın adayların parti yönetimleri tarafından diledikleri şekilde sıralanması, seçilmesi istenmeyen adayların seçilme olasılığı az olan sıradan veya seçim çevresinden aday gösterilmesine imkân tanımaktadır. Bu durum da adayların parti içi siyasal davranışlarını etkilemektedir. Adaylar merkezden farklı olan düşünce ve davranışları ortaya koymakta çekimser davranmaktadırlar. Bu durum da, adayların parti yönetimlerinin memuru gibi hareket etmesi sonucu doğurmaktadır.⁹⁴

2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'nda 13.03.2018 tarihinde yapılan değişiklikle siyasi partilerin milletvekili seçimlerine ittifak oluşturarak girmelerine olanak tanıyan düzenlemeler yapılmış ve partilerin seçimlerde ne şekilde ittifak yapacağına dair usul ve esaslar düzenlenmiştir.

Kanunun seçim ittifakı başlıklı 12/A maddesinde ittifak yapan siyasi partilerin kendi aday listeleri ile seçime girebileceği düzenlenmiştir. Bu düzenleme parti içi demokrasiyi gerçekleştirme adına olumlu bir düzenlemedir. Çünkü ortak liste zorunluluğu olması durumunda küçük siyasi partilerden aday olanlar, ortak listelerde seçilemeyecek sıralara yerleşme endişesiyle büyük partilere katılmaya meyilli olurlar ve küçük partiler zamanla büyük parti içinde erirler. Bu da partilerin kurumsal kimliklerinin adayların niteliklerinin önüne geçebilmesiyle sonuçlanmakta ve parti içi demokrasiye zarar vermektedir.⁹⁵

Seçim ittifakının parti içi demokrasiye diğer etkisi ise barajın hesaplanmasında kendisini gösterir. Kanunun 33'üncü maddesinde yapılan değişiklikle; *"Seçim ittifakı yapılması halinde, yüzde onluk barajın hesaplanmasında ittifak yapan siyasi partilerin aldıkları geçerli oyların toplamı esas alınır ve bu siyasi partiler için ayrıca baraj hesaplaması yapılmaz. Bir siyasi parti listesinde yer almış bağımsız adayların seçilebilmesi de listesinde yer aldığı siyasi partinin ülke genelinde ve ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde yüzde onluk*

⁹³ Küçük, a.g.e., s. 481.

⁹⁴ Yanık, a.g.e., s. 128.

⁹⁵ Betül Aydoğan Ünal, Türkiye'nin Yeni Sisteminde Seçim Öncesi İttifaklar. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 2019, 10 (2), s. 325.

barajı aşması ile mümkündür.” düzenlemesi getirilmiştir. Bu düzenleme ülkemizde uygulanan yüzde onluk barajın küçük partilere olan olumsuz etkilerini bertaraf etmek bakımından önemli olduğu gibi, bağımsız adaylara da barajı geçmede kolaylık sunmaktadır. Yeni sistemde, tek başına baraj altında kalma riski olan bir siyasi parti, ittifak içerisinde seçime gitmesi sayesinde parlamentoda temsil hakkı kazanabilecektir. Bu durumda adaylar kendi siyasi fikirlerini ortaya koyma imkânı buldukları, kendilerine yakın gördükleri küçük partilerden seçilememe korkusuyla uzaklaşmayacaklar, büyük partilerin kurumsal kimliği altına girme zorunluluğu hissetmeyeceklerdir.

SONUÇ

Kişi ya da kişi topluluklarının önlerindeki seçeneklerden bir tanesini özgür iradeleriyle seçmeleri anlamına gelen seçim hukuki olarak, seçmenler tarafından birden fazla aday arasından bir ya da birkaç kişiyi kamu görevini yerine getirmek üzere tercih etmelerini ifade eder. Demokratik siyasal rejimlerde seçimler ve seçim sistemleri yönetenlerin yönetim yetkisinin meşruluğunu sağlar. Bu yetkinin tespiti bakımından pek çok sistem öngörülmüş ve uygulanmıştır. Seçimle ilgili hususların tespitinde ülkelerin toplumsal yapıları, demokrasi kültürlerinin gelişmişlik düzeyi, toplumsal ve ekonomik yapılarında meydana gelen değişiklikler büyük rol oynamaktadır.

Seçilenlerin istikrar içinde yönetme imkânı bulacağı yönetimde istikrar ilkesi ile adayların parlamentoda seçmenlerin iradesinin yansıması olarak yer alması ilkesi olan temsilde adalet ilkesi seçim sistemlerinin tespitinde yol gösterici olmuştur. Temsilde adalet ilkesine ağırlık verilmesiyle nispi temsil sistemleri, yönetimde istikrar ilkesine ağırlık verilmesiyle çoğunluk sistemleri oluşmuştur.

Seçim sistemlerinin meydana gelmesinde birden çok faktör rol oynadığı gibi, bu sistemlerin uygulanması birçok konu üzerinde etkide bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de parti içi demokrasidir. Fakat bu etkinin doğrudan değil dolaylı olduğu belirtilmelidir. Çünkü demokrasi kavramını içselleştirmemiş bir siyasi atmosferde de partilerin kendi içlerinde demokratik ilkelere bağlı kalmaları ve bu yönde hareket etmelerinin önünde bir engel bulunmamaktadır.

Seçim sistemlerinin parti içi demokrasi üzerindeki etkisinin görüldüğü alanlardan bir tanesi parlamentonun oluşumu ile ilgilidir. Kadınların parlamentoda temsili bakımından nispi seçim sistemleri yapıları gereği listeli usulü öngördüğü için, olumlu değerlendirilebilir. Çünkü partiler adayların yer aldığı listelere kadın adayları koyma bakımından bir kural getirebilir. Böylelikle en az bir kadın aday listelerde kendisine yer bulur.

Seçim giderleri ve seçim çevresinin büyüklüğü parti içi demokrasiyi etkilemektedir. Şöyle ki, seçim çevreleri büyüdüğü orandan adayların kişisel niteliklerinden ziyade parti kimlikleri ön plana çıkar. Bu da parti merkez yönetiminin demokratik tavır ve tutumlardan uzaklaşmasına yol açabilir. Seçim giderleri de seçim çevreleri büyüdükçe artacağı için, belirtilen sonuç burada da gözlenir.

Çoğunluk sisteminin birbirinden farklı sonuçlar doğuran yöntemleri bulunması nedeniyle, bu sistemin parti içi demokrasiye etkisi bakımından genel geçer bir kural getirmek güçtür. Tek isimli-tek turlu çoğunluk sistemlerinde adayların kişisel nitelikleri ve seçmenle kuracağı bağ dikkate alınacağı için partinin merkez organlarının baskınlığını azaltacağı söylenebilir. İki turlu çoğunluk sistemlerinde ilk turda seçimin kazanılmasının zor olması, adayların siyasi partilerin desteğine ihtiyaç duymalarına ve ikinci turda partilerin koalisyon kurmalarına neden olabildiği için, partilerin oligarşik eğilimlerinde artma gözlemlenebilmektedir.

Nispi temsil sistemlerinde sistemin yapısı gereği seçim çevreleri geniş olmaktadır. Seçim çevreleri büyüdüğü için aday belirlemede partilerin baskınlığı da artmaktadır. Ancak aday listelerinin seçmenler tarafından değiştirilebildiği durumlarda partilerin katılımcılığa önem verdikleri gözlemlenir.

Partilerin adayların tespiti hususundaki baskınlığı arttıkça, adayların parti içindeki siyasal tutum ve davranışları da demokrasi ilkelerine aykırı olarak parti merkeziyle tam uyumlu hale gelmektedir.

Ülkemizde yüzde on barajlı d'Hondt sistemi uygulanmaktadır. Nispi temsil sistemi ve yüksek oranda barajın yan yana gelmesi partilerin merkez teşkilatlarının baskınlığını artırmakta ve parti içi demokrasiyi olumsuz etkilemektedir. Ayrıca blok liste yönteminin uygulanması da bu sonucun ağırlığının daha çok hissedilmesine neden olmaktadır. Yine de seçim çevresinin küçük olduğu iller bakımından siyasi partilerin merkez teşkilatları aday tespitinde yerel dinamikleri tümüyle göz ardı etmemektedirler.

2018 yılında seçim hukukumuzda giren ittifaklar ise, barajın küçük partiler bakımından doğurduğu dezavantajı ortadan kaldırmakta ve partilerin ittifak yapsalar dahi ortak liste belirleme zorunluğunun olmaması parti içi demokrasi adına olumlu değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akyıldız, Ali, Demokrasinin Sayılarla Sınavı: Seçim Sistemleri, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 2016, (7), 127-148.
- Bilir, Faruk, *Siyasi Partilerde Parlamento Adaylarının Belirlenmesi (Karşılaştırmalı Bir inceleme)*, Ankara, Yetkin Yayınları, 2007.
- Daver, Bülent, Anayasal Yargı ve Seçim Sistemleri, *Anayasa Yargısı*, 1988, 5, 9-27.
- Duverger, Maurice, *Siyasal Partiler: Modern Devletteki Örgütleri ve Faaliyetleri*. (Çev: Ergun Özbudun), Ankara, Sevinç Matbaası, 1971.
- Gökçe, Ali Fuat, Siyasal Partilerde Parti İçi Demokrasi ve Disiplin Algısı: Türkiye. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 2013, (9), 64-79.
- Gözler, Kemal, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*. Bursa, Ekin Basın Yayın Dağıtım, 2015.
- Günal, Erdoğan, *Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri*, Ankara, Turhan Kitabevi, 2005.
- Güvenir, Murat, Seçim Sistemleri ve Ülkemizdeki Uygulama, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 1982, 37 (1), 215-250.
- İba, Şeref, *Siyasal Partiler ve Seçim Hukuku*, Ankara, Seçkin Yayınları, 2015.
- İnan, Seçkin, *Türkiye’de Demokrasinin Yapılanmasında Önemli Bir Unsur: Parti İçi Demokrasi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- Kapani, Münci, *Politika Bilimine Giriş*. (7. Baskı). Ankara, Bilgi Yayınevi, 1995.
- Küçük, Tevfik Sönmez, *Parti İçi Demokrasi*, İstanbul, On İki Levha Yayınevi, 2015.
- LaPalombara, Joseph, Weiner, Myron “Origin&Development of Political Parties”, LaPalombara, Joseph, Weiner, Myron (edt.) *Political Parties and Political Development*, Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1966, s. 3-42.
- Neumann, Sigmund, “Toward a Comparative Study of Political Parties”, Neumann, Sigmund (ed.) *Modern Political Parties: Approaches to Comparative Politics*, The University of Chicago Press, 1956, s. 395-421.
- Odyakmaz, Zehra, Siyasal Partilerin Kapatılması ile İlgili Hükümlerde Uyumsuzluklar ve Güçlükler. *Anayasa Yargısı*, 1996, 13, 231-243.
- Özbudun, Ergun, Seçim Sistemleri ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1995, 44 (1), 521-539.
- Özbudun, Ergun, *Siyasal Partiler*, Ankara, Sevinç Matbaası, 1974,

- Sarıkoça, Erem, *Türkiye’de Seçim Sistemleri ve Demokrasi*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık., 2010.
- Tan, Mehmet, Çiçek, Yeter ve Koçar, Hatike, Siyasi Partiler ve Türkiye’de Parti İçi Demokrasi Sorununa İlişkin Çözüm Önerileri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2016, 5 (2), 347-364.
- Teziç, Erdoğan, *Anayasa Hukuku Genel Esaslar*. Ankara, Beta Yayınevi, 2014.
- Teziç, Erdoğan, *Seçim Sistemleri*. Ankara, Filiz Kitabevi, 1967.
- Tıkveş, Özkan, Siyasi Partiler ve Anayasa Yargısı Konusunda Mukayeseli Bir İnceleme. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 1970, 36 (1-4), 145-166.
- Tuncay, Suavi, *Parti İçi Demokrasi ve Türkiye*. (2. Baskı). Ankara, Gündoğan Yayınları, 2000.
- Türk, Hikmet Sami, Türk, Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih. *Anayasa Yargısı*, 2006.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi, “Nispi Temsil Sistemi”, Kasım-Aralık-Ocak 1998, 65. Sayı.
- Ünal, Betül Aydoğan, Türkiye’nin Yeni Sisteminde Seçim Öncesi İttifaklar. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 2019, 10 (2), 321-328.
- Wolinetz, Steven B., “Beyond the Catch-All Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies”. Gunther, Richard / Montero, Jose Ramon / Linz, Juan J. (ed.), *Political Parties: Old Concepts and New Challenges*, Oxford University Press, 2002, s. 136-165.
- Yanık, Murat, *Parti İçi Demokrasi*. (2. Baskı), Ankara, Adalet Yayınevi, 2013.
- Yüzbaşıoğlu, Necmi, Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemi ve Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Nasıl Bir Seçim Sistemi, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 55, 1996, 103-150.